

festatio spontanea et necessaria substantiæ divinæ sive vitæ Dei.

e) Similiter, ratio humana, quatenus manifestatio, organum et incarnatio quædam rationis divinæ vel absolutæ, autonomiam seu absolutam auctoritatem sibi vendicat.

Quoad alia Cousin dogmata philosophica, vide Psychol., cap. 3.º, art. 1.º, § 2.º; Healog., cap. 2.º, art. 4.º, et Cosmolog., cap. 1.º, art. 1.º, § 1.º, et art. 2.º, § 1.º. Quæ si cum nunc expositis jungas, facile perspicias, pantheismum, psychologismum rationalistam Cartesii ac fatalismum historicum esse veluti tria elementa præcipua, ex quibus Cousiniana philosophia integre coalescit ac exurgit.

ARTICULUS QUINTUS

Scepticismus.

Sicut non defuere philosophi, qui principia pantheistica philosophiæ cartesianæ evolverent, ita etiam exitere philosophiæ scriptores, qui conati sunt evolvere atque ad praxim revocare semina rationalistico-sceptica, quæ in præfata philosophia præcontinebantur. Inter hos porro eminent:

1.º *Le-Vayer* (Franciscus La-Mothe), Parisiis 1588 natus, 1672 e vita excedens, qui scepticismum passim profiteatur, præsertim in dialogo inscripto: *Docta ignorantia*.

2.º *Huet* (Petrus Daniel), anno 1630 natus in Gallia, ac vita functus 1721, aggressus est demonstrare, humanam rationem ad certitudinem non pertinere nisi ope fidei seu revelationis divinæ.

3.º *Bayle* (Petrus) gallus est ipse scriptor, qui, anno 1647 natus, e vivis excessit Rotterodami 1706, post scriptum *Dictionarium* illud historicum et criticum, in quo impietatem simul ac scepticismum verbo et opere profitetur et propugnat.

4.º *Berkeley* (Georgius), in Hibernia 1684 natus, mortuus

vero 1753, scepticismum simul cum idealismo professus est. Etenim, apud ipsum,

a) Nullam certitudinem assequi possumus de existentia reali et objectiva mundi externi seu corporum, tum quia corpora nequeunt agere in spiritum, a quo percipienda forent, tum quia anima vel mens nihil percipit nisi id, quod intra, non quod extra ipsam est.

b) Igitur homo, circa corpora ipsorumque qualitates et attributa, cognitionem pure phænomenalem, vel subjectivam et apparentem ¹ solummodo obtinere potest, ita ut nihil certi pronuntiare valeat circa præfatorum objectivam realitatem.

c) Quandoquidem argumenta illa, quæ demonstrant, odorem, saporem cum cæteris qualitatibus secundariis, non in rebus extra nos positis, sed in nostra anima solum existere, eadem ostendunt, extensionem, ac proinde materiam vel corpora, veram existentiam objectivam minime habere, sed esse mentis nostræ subjectivas conceptiones.

5.º *Pascal* (Blasius), in Gallia 1623 natus, ac 1662 vitam cum morte commutans, qui docet: 1.º non aliam proprie dari certitudinem naturalem, præter eam, quæ oritur ex geometrarum demonstrationibus ². 2.º Nos nec corpus, nec spiritum, nec alia quamplurima per certitudinem rationalem scire posse. Quinimmo Deum ipsum, non tam ratione, quam corde ³ seu naturæ instinctu cognoscit homo.

6.º *Hume* (David), qui Edinburgi in Scotia 1711 lucem

¹ "Tous les phénomènes sont en réalité des apparences dans l'âme ou dans l'esprit." "Parler de l'existence absolue des choses non pensantes est prononcer des mots vides de sens, ou qui impliquent contradiction." "L'âme ou l'esprit existe réellement et en vérité... les corps n'existent qu'en un sens secondaire et relatif." *Princ. des Conn. hum.*, pag. 24, et *Siris*, pag. 336.

² "Les géomètres seuls y arrivent, et hors de leur science, il n'y a point de véritables démonstrations."

³ "C'est le cœur qui sent Dieu, et non la raison." *Pensées*, pag. 172 apud Ritter, *Op. cit.*, t. 1, pag. 304.

aspexit, ibidemque vitam cum morte commutavit anno 1776. Scriptor hic scepticismum præ cæteris coluit ac evoluit. Apud ipsum namque,

a) Ideæ, quibus intellectualis cognitio perficitur, a sensationibus solum differunt. quatenus sunt debiliores impressiones. Cæterum, nos prorsus nescimus, undenam originem ducant ejusmodi intellectuales ideæ¹.

b) Homo quidem in seipso percipit ac experitur multiplices sensationes, ideas, affectiones, etc., ast minime ex his inferre licet unitatem, nec simplicitatem, nec identitatem rationalis animæ.

c) Nobis item spiritualis substantia nihil est aliud quam complexus determinatarum affectionum seu phænomenorum interiorum; substantia vero materialis, collectio quædam exteriorum seu sensibilibus phænomenorum. Unde vera ac realis natura substantiæ, tam spiritualis, quam materialis, nobis penitus est ignota.

d) Atque idcirco etiam prorsus ignoramus, utrum materialis substantia cogitare valeat: nec ulla ratione demonstrari potest animæ rationalis immortalitas.

e) Similiter falsitati vel saltem incertitudine subsunt demonstrationes cunctæ, quæ principio causalitatis innuntantur; quoniam phænomena quidem sibi succedentia perspiciamus, sed nullo reali nexu ligantur²; vel saltem a nobis nequit percipi, si revera existit.

f) Quapropter, nec ipsius Dei existentiam certo agnoscere possumus aut demonstrare; tum quia notio vel idea causæ, cui præfata demonstratio nititur, incerta nobis et dubia

¹ "Leur cause dernière est, dans mon opinion, parfaitement inexplicable à la raison humaine, et il sera toujours impossible de décider avec certitude si elles résultent immédiatement de l'objet, ou si elles sont produites par le pouvoir créateur de l'esprit, si elles émanent de l'auteur de notre être." *De Nat. hum.*

² "Un événement suit l'autre; mais nous ne saurions jamais apercevoir entre eux aucun lien. Ils semblent rapprochés; jamais enchainés." *Essais*, 2.º, pag. 88.

existit; tum quia, etiamsi vim a iquam notio ejusmodi haberet quoad res sensibiles, nullam profecto sibi vendicat, dum ad spiritualia vel insensibilia transfertur.

ARTICULUS SEXTUS

Ontologismus.

Satis notum est, Nicolaum Mallebranche, qui primus atque præcipuus extitit assecla et parens recentioris ontologismi, ex schola cartesianâ produsse. Quod si Gouberii, alter ontologismi moderni præcipuus propugnator, Cartesium oppugnat atque rejicit, id nihil obstat, quominus dicatur, ipsius ontologismum ex schola cartesianâ originem ducere; quandoquidem, itali philosophi ontologismus affinitatem præ se fert cum ontologismo mallebranchiano, sicut ex sequentibus paragraphis colligere licebit.

§ I

Philosophia Mallebranche.

Mallebranche (Nicolaus) Parisiis 1638 lucem aspexit, atque e vita migravit anno 1715. Ecclesiasticæ militiæ adscriptus fuit, atque Oratori Congregationi nomen dedit. Scholæ et doctrinæ cartesianæ vehementer addictus, ex eadem sua præcipua dogmata philosophica deprompsit¹, quamquam ab eadem in nonnullis declinavit. Ejus præcipua dogmata hisce continentur:

a) Quadrifariam res aliqua cognosci potest: 1.º *per se*—

¹ "Il s'était occupé avec ardeur des langues et d'histoire lorsque l'écrit de Descartes sur l'homme tomba entre ses mains. Ce hasard décida de sa vocation philosophique. Avec tout le feu d'un esprit replié sur lui-même... il s'attacha aux recherches de l'école cartésienne." Ritter, *Histoire de la Phil. Mod.*, t. 1, pag. 321.

ipsum; quo modo solus Deus, qui per seipsum est intelligibilis, cognosci potest; 2.º *per conscientiam*; atque hac ratione cognoscimus nostram animam, sed valde imperfecte, quia ex ejusmodi cognoscendi modo nulla idea clara potest oriri; 3.º *per conjecturam*; qui cognoscendi modus alium priorem necessario præsupponit; 4.º *per ideas*; atque solummodo harum ope corpora cognoscere possumus.

b) Porro ejusmodi ideæ, quibus corpora cognoscuntur, nec oriri possunt ab ipsis corporibus vel objectis externis, nec produci possunt ab ipsa mente; nec a Deo animæ, sive dum creatur, sive dum actu intelligit, infunduntur, sed in Ente perfectissimo summeque intelligibili reperiuntur, scilicet, Deo, cui hominis anima unita et conjuncta existit.

c) Ergo corpora non nisi in Deo cognoscere possumus, quatenus intuemur ipsorum ideas in Dei essentia contentas: immo vero, res omnes ac entia particularia in Deo cognoscimus¹. Etenim Deus, qui omnia produxit, ac omnium rerum ideas præcontinet, seipsum revelat et communicat rationali animæ; ita ut sicut spatium est locus corporum, ita Deus sit locus et veluti sedes spirituum.

d) Sicut igitur Deus, ratione idearum, in quibus homo res cognoscit, universale et unicum objectum humanæ cognitionis constituit, ita etiam est unica², vera et universalis causa efficiens rerum omnium, ita ut res creatæ omni vera

¹ "Dès lors, il ne lui reste plus qu'une solution possible: *Nous voyons en Dieu toutes choses...* C'est en Dieu que nous voyons, suivant Mallebranche, *les êtres particuliers*." De Gerando, *Histoire comp. des syst. de Phil. Mod.*, t. II, p. 300-302.

² "Il n'y a donc qu'un seul vrai Dieu et qu'une seule cause qui soit véritablement cause, et l'on ne doit pas s'imaginer que ce qui précède un effet en soit la véritable cause. *Recherch. de la Ver.*, p. 2.º, pag. 222. Et alibi: "Il n'y a nul rapport de causalité d'un corps à un esprit. Que dis-je? n'y en a aucun d'un esprit à un corps. Je dis plus: il n'y en a aucun d'un corps à un corps, ni d'un esprit à un autre esprit."

activitate et vi aliquid efficiendi careant, sintque meræ *occasionales* effectuum, qui, quotquot in mundo cernuntur, a Deo ipso producuntur.

e) Hinc volitiones hominis circa singularia objecta sunt causa occasionalis boni moralis, quod nobis inest, illæque ex parte objecti determinantur vel oriuntur ex voluptate sola¹. Quinimmo, voluntas humana solum est causa occasionalis motuum corporis humani; hos vero motus solus Deus producit tamquam causa efficiens.

f) Universum hocce est optimum inter omnes possibles, siquidem Deus non potuit non velle mundum optimum producere, cum nulla ratio sufficiens possit assignari, quæ eum determinare potuerit ad producendum mundum minus perfectum, seu qui non sit optimus inter possibles.

g) Quantitas vel extensio non est accidens vel modus corporum, sed horum essentiam et substantiam constituit. Ceterum, utrum præfata corpora seu substantiæ materiales revera extra nos existant necne, minime per rationem naturalem potest demonstrari; unde corporum objectiva atque realis existentia per solam revelationem certo cognosci potest.

h) Sed vero, cum spiritus sint substantiæ nobiliores perfectioresque corporibus, consequitur necessario, ejusmodi spiritus seu substantias spirituales revera existere; secus namque, mundus a Deo creatus non esset omnium possible optimum. Igitur, objectiva existentia spirituum rationi humanæ est multo certior quam existentia realis et objectiva corporum.

i) Verbi Divini incarnatio seu unio cum natura humana est conditio necessaria creationis sive mundi; nam, si ejusmodi incarnatio divina locum non habuisset, mundus iste non esset perfectissimus inter omnes possibles.

Observatio:

¹ "Le plaisir est le motif unique qui les détermine à faire généralement tout ce qu'ils font," *Traité de l'amour de Dieu*, pag. 248.

Ex nunc expositis hæc sponte profluunt: 1.º Mallebranche, ut sæpe contingit eis, qui in errore versantur, sibi ipsi minime constat, ut dum, ex. gr., docet, nos omnia in Deo videre, ac simul in Deo non videre nostram et aliorum hominum animas ¹.

2.º Ejus theoria cognitionis est reminiscentia et applicatio quædam theoriæ platoniorum.

3.º Sensui communi adversatur, ac in periculum vertit, vel potius perimit libertatem humanam, dum occasionalismum propugnat.

4.º Unum e præcipuis fundamentis moralis christianæ convellit; cui præterea nocet, ac sensualismo accedit, dum docet; voluntatem objective determinari ex voluptate, quæ objectum comitatur. Ergo mirari certe licet, philosophum istum tantoperè a catholicis quibusdam celebrari, cum præcipua dogmata traditionemque philosophiæ christianæ vel præpostere acceperit, vel contempserit et oppugnaverit.

§ II

Gioberti.

Gioberti (Vincentius), italus philosophus publicus professor Augustæ Taurinorum extitit; postea vero, propter doctrinam et theorias politicas exilio mulctatus, in Italiam revertitur anno 1848, atque tandem Parisiis e vivis excedit anno 1852. Ontologismum malebranchianum exsuscitavit novaque ratione evolvit. Apud ipsum etenim,

¹ Ut merito proinde de Gerando scripserit: "Arnauld... réève, dans le système de Mallebranche, des contradictions sans nombre. La première, et c'en est une sans doute, est d'avoir annoncé que nous voyons toutes choses en Dieu lorsque, cependant, d'après la même philosophie, nous n'y voyons ni notre âme, ni celles des autres hommes. Mallebranche ne se contredit pas moins tantôt admettant, que nous voyons par les idées de Dieu, et tantôt qu'on ne le voit pas, etc." *Op. et loc. cit.*, pag. 309.

a) Homo spontanea quadam et primitiva cogitatione percipit vel potius intuetur *Verum* absolutum, ac primum *Intelligibile*, quod *Ideam* libet eidem appellare.

b) Ast vero, quoniam hæc *Idea* (quæ est ipsemet Deus, seu ens infinitum), utpote immensa et infinita, captum seu vim limitatam humanæ rationis prorsus superat, ejusdem primitiva illa intuitio non nisi vaga, confusa ac indeterminata in humana mente existit: quamobrem opus est, ut ope reflexionis scientificæ clara et determinata rationi reddatur; quia in re maxime juvatur mens sermone, cujus auxilio *Ideam* objective infinitam intellectus humanus finito modo intuetur.

c) Itaque, sicut *Idea* sive verum absolutum est primum ac immediatum mentis objectum, ita quoque est *primum philosophicum*, hoc est, primum principium scientiæ. Immo vero, principium hocce in se continet simul primum *psychologicum*, ac primum *ontologicum*; nam complectitur intuitionem *Ideæ*, tum quatenus est principium et causa existentiarum realium, tum quatenus est principium et ratio idearum intelligibilium.

d) Hominis ratio, dum *Ideam* intuetur, eam percipit immediate in concreto, sive prout in seipsa existit; ergo, cum *Idea* vel Deus nunc existat ut creans res finitas, mens humana, dum intuetur Deum, intuetur simul creationem, hujusque proinde terminum, hoc est, entia actualia.

e) Ex quibus infertur, quod primum principium scientificum hocce continetur effato: *Ens creat existentias*, quod quidem judicium duo alia complectitur, quorum primum est: *Ens existit*, alterum vero: *Ens creat*.

Observationes:

1.^a Ex his colligi videtur, theoriam ontologicam Gioberti ad duo hæc posse revocari: 1.º *Idea* sive *Ens* absolutum, quatenus ab homine immediato intuitu percipitur, constituit *primum philosophicum*, ut ita dicam, *incomplexum* scientiæ; 2.º primum vero philosophicum complexum scientiæ continetur hoc judicio: *Ens creat existentias*.